

УДК 378.014 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.02.18>

Мартишин Денис Сергійович,
кандидат наук з богослов'я, доцент,
завідувач кафедри українознавства,
православ'я та теології Міжрегіональної
Академії управління персоналом
ORCID 0000-0002-2770-7757
mdsdenim@ukr.net

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація

У статті наведені сучасні теоретичні засади соціальної політики Православної церкви України і практичної діяльності релігійних організацій у контексті процесів державотворення.

Наукова новизна статті полягає у тому, що вперше комплексно розглянуто теоретичні засади соціальної політики церкви, визначені поняття та зміст соціальної політики християнства, розроблені нові наукові положення, які в сукупності дозволяють розв'язати важливу наукову проблему в галузі державного управління щодо соціальної політики церкви та науково-практичного обґрунтування соціального служіння християнства в Україні.

Метою статті є вивчення реалій та перспектив розвитку соціальної політики українських православних церков у контексті процесів державотворення.

Для досягнення мети було поставлено та вирішено такі завдання:

- визначено соціальну політику українських православних церков у контексті державотворення;
- описано ключові сучасні підходи до розуміння соціального вчення церкви, соціального служіння релігійних громад;
- обґрунтовано ціннісні пріоритети діалогу держави та церкви, взаємовідносини влади і релігійних організацій;
- розглянуто перспективи розвитку модернізації соціальної політики українських православних церков у контексті процесів державотворення.

Висновки. Соціальна політика церкви набуває особливого значення як для інститутів громадянського суспільства, так і для Української держави. Виникнення соціальної політики церкви стало відповіддю на запити глобалізації, модернізації, секуляризації та багатогранні соціальні потреби людства. І це не випадково, бо нині розбудова високорозвиненої демократичної, правової і соціальної держави потребує значного вдосконалення та корегування соціальної політики церкви. Сьогодні соціальна політика церкви охоплює досить широке коло теологічних питань: від соціальної доктрини християнства, яка спрямована на вивчення соціальної проблематики буття людства до забезпечення цілісності розвитку сучасного соціуму. З точки зору соціального вчення церкви, метою суспільного розвитку людства є саме суспільство, зростання можливостей для реалізації духовної й соціальної місії кожної людини.

Ключові слова: соціальна політика церкви, теологія, держава, християнство, релігія, соціальна думка, наука, філософія, політика, соціальна доктрина, мораль, духовність, творчість, державне управління.

Martyshyn Denys S.,
Candidate of Theology Sciences, Associate Professor,
head of the Department of Ukrainian Studies,
Orthodoxy and Theology,
Interregional Academy of Personnel Management
ORCID 0000-0002-2770-7757
mdsdenim@ukr.net

FORMATION AND DEVELOPMENT OF SOCIAL POLICY
OF THE ORTHODOX CHURCH OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF PUBLIC ADMINISTRATION

Abstract

The article describes the presentation of modern theoretical foundations of social policy of the Orthodox Church of Ukraine and practical activities of religious organizations in the context of the processes of state formation.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that new scientific statements are developed in the article which together allow to solve an important scientific issue in the field of public administration regarding the social policy of the Church and scientific and practical justification of social service of Christianity in Ukraine. For the first time theoretical principles of the social policy of the Church are considered in a complex way, the notion and content of the social policy of Christianity are defined.

The purpose of the article is to study realities and prospects of the development of the social policy of Ukrainian Orthodox Churches in the context of processes of state formation.

To achieve the purpose, the following tasks were set and solved:

- social policy of Ukrainian Orthodox Churches in the context of state creation has been defined;*
- key modern approaches to understanding the social doctrine of the Church, the social service of religious communities have been described;*
- value priorities of the dialogue between the state and the Church, the relationship between the authorities and religious organizations have been substantiated;*
- prospects of development of modernization of the social policy of Ukrainian Orthodox Churches in the context of processes of state formation have been considered.*

Conclusions. The social policy of the Church takes on special significance both for institutes of civil society and for the Ukrainian state. The emergence of the social policy of the Church became an answer to the demands of globalization, modernization, secularization and multifaceted social needs of mankind. And this is no accident, because nowadays the development of highly developed democratic, legal and social state requires significant improvement and correction of the social policy of the Church. Today the social policy of the Church covers quite a wide range of theological issues: from the social doctrine of Christianity which is aimed at studying the social problems of human existence to ensure the integrity of the development of modern society. From the point of view of the social doctrine of the Church the goal of social development of mankind is society itself, the growth of opportunities for the realization of spiritual and social mission of each person.

Key words: social policy of the Church, theology, state, Christianity, religion, social thought, science, philosophy, politics, social doctrine, morals, spirituality, creativity, public administration.

Постановка проблеми. У контексті суспільно-політичних змін української держави та в умовах багатограних процесів глобалізації зростає значення соціальної політики Православної церкви України у формуванні державотворчих ідей. Особливо це виявляється під час трансформацій української політики, боротьби за свободу і справжню європейську інтеграцію українського суспільства. Предстоятель Православної церкви України (ПЦУ), митрополит Київський і всієї України Епіфаній (Думенко) розмірковує: «Ми зробили спільну справу для української церкви і української держави загалом, бо питання церкви нерозривно пов'язане з українською державою. Якщо ми не будемо мати єдиної помісної православної церкви, то ми

не зможемо збудувати сильну, потужну, європейську незалежну українську державу» [4]. На нашу думку, розвиток соціальної політики православних церков України безпосередньо впливає на формування суспільної думки, внутрішнього світу особистості, розвиток громадянського суспільства та духовну культуру країни.

На наше переконання, взаємодія церкви і держави значною мірою визначають вектор духовного та політичного розвитку суспільства впродовж усієї складної та багатогранної історії людства. Вивчення соціальної доктрини християнства, політичної теології є важливим як для державного управління, так і для подальшого науково-теоретичного та інформаційно-аналітичного осмислення

суспільно-політичних відносин держави і релігійних організацій в Україні. Теологічна думка церкви суттєво вплинула на розвиток ціннісної парадигми українського державотворення. Саме тому вона є актуальною не лише для богословських досліджень, але й для державного управління в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доктринальні питання соціальної політики української держави в діалозі з релігійними організаціями досліджували вітчизняні науковці, серед яких: М. Алфьоров, В. Альохін, Е. Афонін, В. Бебик, В. Бондаренко, І. Бідзюра, В. Бесараб, М. Головатий, В. Гошовська, І. Гнибіденко, А. Зінченко, Б. Зайчук, О. Зарудний, Ю. Кальниш, А. Колодний, А. Капська, М. Кравченко, О. Крутій, Т. Кір'ян, О. Радченко, Є. Романенко, Е. Лібанова, О. Палій, І. Пижик, В. Попович, В. Пасічник, А. Решетніченко, В. Скуратівський, О. Саган, Г. Сагач, Ю. Сурмін, Л. Филипович, Ю. Чорноморець, Г. Щокін, П. Шевчук, А. Ягодка, В. Яценко, П. Яроцький та ін.

Вивчаючи сутність, основні принципи та категорії соціальної політики християнських церков України, її взаємозв'язок із соціальною доктриною християнства, соціальною роботою церкви, державним управлінням, освітою, вихованням, соціальним служінням, варто звернутися до наукових розробок церковних ієрархів та богословів: патріарха Варфоломія (Архондоніса), патріарха Філарета (Денисенка), митрополита Володимира (Сабодана), кардинала Любомира (Гузара), митрополита Онуфрія (Березовського), митрополита Мефодія (Кудрякова), митрополита Макарія (Малетича), митрополита Олександра (Драбинка), митрополита Епіфанія (Думенка), митрополита Дмитрія (Рудюка), архієпископа Святослава (Шевчука), єпископа Гавриїла (Кризини), єпископа Віктора (Беда), єпископа Бориса (Гудзяка), архімандрита Кирила (Говоруна), протоієрея Георгія Коваленка, протоієрея Михаїла Пеція, А. Аржаковського, О. Філоненка, М. Черенкова, С. Саннікова, Р. Соловія, В. Хромця, А. Юрша [3–6; 12–13].

Мета статті – вивчення реалій та перспектив розвитку соціальної політики українських православних церков у контексті процесів державотворення.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

– визначення соціальної політики українських православних церков у контексті державотворення;

– опис ключових сучасних підходів до розуміння соціального вчення церкви, соціального служіння релігійних громад;

– обґрунтування ціннісних пріоритетів діалогу держави та церкви, взаємовідносин влади і релігійних організацій;

– розгляд перспектив розвитку модернізації соціальної політики українських православних церков у контексті процесів державотворення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наголосимо, що сучасний етап реформування державного управління у процесі демократичного розвитку України позначено інтенсивним і болісним пошуком принципово нових духовних рішень і глибоких ціннісних перетворень в усіх сферах життя держави, церкви та суспільства на шляху демократичного державотворення. На нашу думку, його успішність багато в чому залежатиме від того, наскільки ми будемо використовувати досвід соціальної політики Православної церкви України, дотримуватися біблійних цінностей християнства у просторі українського державотворення.

Відомо, що теоретичні парадигми та моделі демократичного розвитку держави передбачають наявність важливої передумови – консолідації суспільства, релігійних та громадянських об'єднань навколо розуміння необхідності духовного шляху розвитку країни, готовності до сприйняття християнської ціннісної системи у розбудові життя сучасного суспільства.

Нині християни шукають у церкві не лише відповіді на духовні питання, але й потребу відгуку на політичні та державотворчі процеси, бажання перекинути місток між політичним існуванням нації і духовним буттям народу. Ця потреба знаходить відображення у соціальній політиці Православної церкви України. Наголосимо, що частина українських православних церков: Українська православна церква київського патріархату (УПЦ КП) – патріарх Філарет (Денисенко) і Українська автокефальна православна церква (УАПЦ) – митрополит Макарій (Малетич), пройшовши довгий шлях подолання розколу з ініціативи української держави та патріарха Константинопольського Варфоло-

мія (Архондоніса) 15 грудня 2018 року створили нову самостійну Православну церкву України (ПЦУ). Зазначимо, що це рішення про об'єднання підтримали і два архієрея з Української православної церкви (УПЦ) – митрополит Симеон (Шостацький) і митрополит Олександр (Драбинко) [8, с. 184]. 6 січня 2019 року Православна церква України отримала від вселенського престолу томос (грамоту) про автокефалію, а 3 лютого 2019 року у Святій Софії Київській відбулася інтронізація Предстоятеля ПЦУ, митрополита Київського і всієї України Епіфанія (Думенка) [2, с. 233–234].

Українське православ'я століттями допомагало українському народу вистояти у часи нелегких історичних випробувань, духовно та ідейно зміцнюючи Українську державу [11, с. 9–11]. Зауважимо, що соціальна політика церкви – це один з видів християнської священної місії, спрямованої на інтеграцію релігійних громад у служінні Богові та сучасній людині з метою забезпечення єдності, цілісності суспільства у Христі та розв'язання соціальних суперечностей у житті сучасного людства. Глибоко переконані, що сучасне українське православ'я потребує якісної перебудови сфери свого соціального служіння, місіонерства, просвітництва, прискореної реалізації проектів конструктивного діалогу релігійних громад з представниками державної влади, науки, освіти, медицини, армії, громадських організацій на шляху розвитку соціальної платформи України. Ідея розбудови соціальної політики церкви відповідає біблійним засадам формування місії християнства, релігійній етиці, християнській моралі, духовним цінностям і традиціям православ'я, прагненням християнського світу до соборності, єдності, соціальної справедливості, свободи, самореалізації і гідності людської особистості [14].

На нашу думку, саме соціальна політика українських православних церков може стати ціннісною складовою національної доктрини державотворення. Без духовного фундаменту та духовної ідеї ніяка держава не може існувати й розвиватися. Розвиток Української держави, громадянського суспільства і нації в цілому без національної ідеї, що ґрунтується на релігійних переконаннях та духовних цінностях, так само неможливий, як життя тіла без душі. Патріарх

Філарет (Денисенко) зауважує: «Без духовної основи не може бути держави. Це слід вбивати в голову і серце її керівників. Може тоді вони зрозуміють і підходять до цього по-іншому. Проблеми духовності треба вирішувати загальними зусиллями. Питання про відродження духовності мають ставити перед державою всі – Церква разом з інтелігенцією, науковцями, культурними діячами» [13, с. 532]. На нашу думку, взаємодія церков з українською державою у процесі суспільно-політичних трансформацій, її богословське осмислення та політологічне вивчення є важливими як для соціальної доктрини православної церкви, політичної теології, державного управління, політичної психології, політології, так і для подальшого науково-теоретичного та інформаційно-аналітичного осмислення суспільно-політичних відносин в Україні [14, с. 31–34].

Вочевидь, складності сучасного українського державотворення посилюються принципово новою геополітичною ситуацією протистояння Заходу та Сходу, війною в Україні, широкомасштабною корупцією українських політичних еліт, ціннісним цивілізаційними протистояннями планетарного масштабу, дедалі більшим впливом недержавних агентів, насамперед багатонаціональних корпорацій. Відомо, що глобалізація усе більше впливає на традиційну роль церков, релігій та моралі у розбудові національних держав. У цьому є як загроза, так і шанс для православних церков України по-новому вибудовувати свої відносини з державою та суспільством. Митрополит Олександр Драбинко наголошує, що церква має бути відкритою до усіх проблем суспільства [8, с. 38].

Чи буде церква здатна скористатися цим шансом? Щоб накреслити перспективи розвитку соціальної політики православних церков України у процесах державотворення, спробуємо окреслити понятійні межі самого поняття «соціальна політика церкви». Соціальна політика церкви є системою духовних, соціальних, управлінських, регулятивних, саморегулятивних способів і форм діяльності християн (релігійних громад), сукупністю теологічних принципів, рішень і дій християнства, що втілюються в соціальних програмах і соціальній практиці релігійних громад, суспільних об'єднань з метою задоволення соціальних потреб людської особистості, зба-

лансування духовних та соціальних інтересів релігійних інститутів, людини, соціальних груп суспільства, досягнення соціальних цілей, розв'язання соціальних завдань, формування соціальних цінностей. Соціальна політика церкви у широкому розумінні – це система громадських та індивідуальних способів і форм християнської діяльності, спрямованих на створення умов для всебічної самореалізації соціального потенціалу християнина у світлі біблійного одкровення та священного передання церкви [6, с. 48–50].

Виклики, що стоять перед Українською державою та Православною церквою України (ПЦУ), вимагають створення концепції взаємодії церковних, державних інституцій та громадянських об'єднань, зміцнення соціальної політики церкви. Історія соціальної думки християнства є історією пошуків духовних підходів та методів побудови життя суспільства на засадах християнської моралі. Саме тому церква надає великої уваги розвитку відносин з державою, суспільством загалом, відчуваючи його прагнення та занепокоєння. Митрополит Епіфаній (Думенко) зауважує: «Ми поступово будемо наблизитися до тих витоків, які у нас штучно забрали... Це стосується богослужбової практики, розвитку богословської освіти... Йдеться і про розвиток соціального служіння церкви» [4].

Вивчаючи історію, соціологію, державне управління, стає зрозуміло, що навіть у секулярному суспільстві церква впливає на формування духовного світу людини, політичну ідеологію, геополітику, соціальну політику держави та загалом гуманізує світ. Такий вплив церковних інститутів ґрунтується на богословському осмисленні буття.

Політичні, соціальні та економічні трансформації України поступово зумовлюють розуміння необхідності пріоритетного розвитку соціальної доктрини християнства, соціального служіння та соціальної політики церкви, бо без цього просто неможливо створити сприятливі умови життєдіяльності сучасного суспільства. Тому на сьогодні стає дедалі зрозумілішим, що важливим чинником розвитку теологічної науки в Україні є встановлення діалогу соціального вчення церкви і державно-го управління [1, с. 117–120].

Висновки. На нашу думку, становлення та розвиток соціальної політики Православної церкви України формує гуманітарне поле

українського державотворення. У ході проведеної розвідки визначено, що провідним трендом модернізації соціальної політики церкви є встановлення конструктивного діалогу держави та церкви. Важливість та необхідність ґрунтовного наукового дослідження соціальної політики православних церков в Україні полягає в тому, що соціальна робота церковних парафій є важливим фактором розбудови Української держави. Головним у цьому контексті є те, що розробка та зміцнення соціальної політики церкви – це фундамент теологічного, філософського й соціологічного дискурсу і стратегічний ресурс розвитку інститутів самої церкви. Соціальна політика церкви набуває особливого значення як для інститутів громадянського суспільства, так і для Української держави.

Соціальна політика церкви – складова священної місії християнства у світі, яку здійснюють церковні структури (синодальні відділи, єпархії, релігійні громади) та громадські організації (братства, згромадження, духовні центри). Соціальна політика церкви покликана через призму священного передання та святого письма розв'язувати духовні й соціальні суперечності в житті суспільства. Історичний досвід України та інших держав світу свідчить, що там, де діяльність релігійних організацій незначна, створюються передумови для тотальної зневіри, корупції, релятивізму, соціальної нерівності, духовної апатії, падіння духовності та духовно-морального регресу. Відсутність моралі, соборності, громадянського суспільства несе небезпеку для існування людини, продукує різке соціальне розмежування суспільства, тотальне зниження рівня особистої, соціальної і національної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Гавриїл (Я. В. Кризина), архім.; Діонісій Мартишин, прот. Соціальне служіння Православної Церкви в умовах викликів сучасного світу: монографія. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 254 с.
2. Гавриїл (Я. В. Кризина), еп.; Діонісій Мартишин, прот. Вступ до православної теології: Посібник. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. 296 с.
3. Головатий М. Ф. Людина і політика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012. 352 с.

4. Епіфаній (Думенко), митрополит Київський і всієї України. Ми не маємо права розпалювати в Україні релігійний фронт / BBC Україна: веб-сайт Української служби Британської телерадіомовної корпорації. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47408699> (Дата звернення: 02.03.2019).

5. Епіфаній (Думенко), митрополит. Церква останній форпост держави-агресора. Ми покликанні обрізати її щупальця. *Країна*. 2019. 10 січня. № 01 (454). С. 18–22.

6. Епіфаній (Думенко), митрополит. Соціальне служіння – один із пріоритетних напрямів діяльності Української Православної Церкви Київського Патріархату. *Православний вісник Київського Патріархату*. 2018. Травень. № 5. С. 48–50.

7. Мартишин Д. С. Діалог Української Православної Церкви та суспільства у процесі політичних трансформацій України: монографія. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 272 с.

8. Олександр (Драбинко), митрополит Переяслав-Хмельницький і Вишневський. Українська Церква: шлях до автокефалії. До дискусій навколо канонічного статусу, богослужбової мови та історії Української Церкви. Київ: Фонд пам'яті Блаженнішого Митрополита Володимира, ДУХ І ЛТЕРА, 2018. 684 с.

9. Основи соціальної концепції Української Православної Церкви. Київ: Інформ. – вид. центр УПЦ, 2002. 80 с.

10. Пеций Михаил, прот., Мартышин Дионисий, прот. Современные проблемы христианской философии истории: учебное пособие. Киев: ДП «Изд. дом «Персонал», 2016. 124 с.

11. Радченко О. В., Пробийголова С. В., Пробийголова Н. В. Практикум з історії політичної думки України: навчальний посібник. Харків: Асоціація докторів державного управління; Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. 352 с.

12. Раметов И. А., Мартышин Д. С. Вклад русской религиозной философии в развитие социального учения Православной Церкви. Киев: ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. 124 с.

13. Філарет (Денисенко), патріарх. Проповіді, промови, послання, інтерв'ю. Т. 7. Київ: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2007. 800 с.

14. Чопей Богдан, Мартышин Дионисий, протоиерей. Основы социального учения Русской Православной Церкви: учеб. пособие. Київ: Духовно-просветительский Центр имени Святых Апостолов, ДП «Издательский дом «Персонал», 2013. 306 с.

References:

1. Havryil (Kryzyna, Ya. V.), archimandrite; Martyshyn, D., protoiereus. (2018). *Social service of the Orthodox Church in the context of the challenges of the modern world*. Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal» [in Ukrainian].

2. Havryil (Kryzyna, Ya. V.), bishop; Martyshyn, D., protoiereus. (2019). *Introduction to Orthodox Theology*. (2nd ed., rev.). Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal» [in Ukrainian].

3. Holovaty, M. F. (2012). *Man and politics*. Kyiv: DP «Vydavnychi dim «Personal» [in Ukrainian].

4. Epifanii (Dumenko), Metropolitan of Kyiv and All Ukraine. (2019). *We have no right to inculcate the religious front in Ukraine / BBC Ukraina – veb-sait Ukrainskoi sluzhby Brytanskoj teleradiomovnoi korporatsii*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47408699> (Last accessed 02.03.2019) [in Ukrainian].

5. Epifanii (Dumenko), Metropolitan of Kyiv and All Ukraine. (2019). *The Church is the last outpost of the aggressor state. We are called to crop her tentacles*. *Kraina*, 01(454), 18–22 [in Ukrainian].

6. Epifanii (Dumenko), Metropolitan of Kyiv and All Ukraine. (2018). *Social service is one of the priority directions of the activity of the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate*. *Pravoslavnyi visnyk Kyivskoho Patriarkhatu*, 5, 48–50 [in Ukrainian].

7. Martyshyn, D. S. (2017). *Dialoh Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy ta suspilstva u protsesi politychnykh transformatsii Ukrainy*. Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal» [in Ukrainian].

8. Oleksandr (Drabyanko), metropolitan of Pereiaslav-Khmelnytskyi i Vyshnevskiy. (2018). *Ukrainian Church: The Way to Autocephaly. On discussions about canonical status, liturgical language and history of the Ukrainian Church*. Kyiv: Fond pamiati Blazhennishoho Mytropolyta Volodymyra, DUKH I LTERA [in Ukrainian].

9. *Osnovy sotsialnoi kontseptsii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy*. (2002). Kyiv: Inform.-vyd. tsentr UPTs [in Ukrainian].

10. Petsiy, M., protoiereus, Martyshin, D., protoiereus. (2016). *Modern problems of the Christian philosophy of history*. Kiev: DP «Izd. dom «Personal» [in Russian].

11. Radchenko, O. V., Probyholova, S. V., Probyholova, N. V. (2010). *Workshop on the history of political thought in Ukraine*. Kharkiv: Asotsiatsiia doktoriv derzhavnoho upravlinnia; Luhansk: vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukrainian].

12. Rametov, I. A., Martyshin, D. S. (2016). *Contribution of Russian religious philosophy to the development of the social teaching of the Or-*

thodox Church. Kiev: DP «Vyd. dim «Personal» [in Russian].

13. Filaret (Denysenko), Patriarch. (2007). *Sermons, speeches, messages, interviews*, (Vol. 7). Kyiv: Vydavnychii viddil UPTs Kyivskoho Patriarkhatu [in Ukrainian].

14. Chohey, B., Martyshin, D., protoiereus. (2013). *The foundations of the social doctrine of the Russian Orthodox Church*. Kiev: Dukhovno-prosvetitel'skiy Tsentri imeni Svyatykh Apostolov, DP «Izdatelskiy dom «Personal» [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 14 березня 2019 р.